

КАТЕГОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

УДК 340.1

*Тарас Григорович Андрусак,
доцент кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Питання праворозуміння є одним з ключових у теорії та філософії права. Проте розгляд матеріалу, в більшості випадків, базується на викладі правових теорій, які можна звести до двох базових підходів щодо розуміння права: природного (юснатуралізм) та позитивного (легізм). Деякі автори виділяють інші підходи. Зокрема, В. Нерсисянц виділяє юридичний лібертаризм, як окрему концепцію праворозуміння [5, с. 162-187]. Розглядаючи дане питання важливо визначити його базові складові, взявши за основу визначення цього поняття, що надане Ю. Шемшученко в «Юридичній енциклопедії». На думку вченого, праворозуміння це «усвідомлення правової дійсності через призму правових теорій, доктрин, концепцій. Є формою пізнання сутності і ролі права у регулюванні суспільних відносин. Засноване на науковому обґрунтуванні правових явищ, належній правовій культурі і правосвідомості громадян. Формуванню праворозуміння сприяють також різні види тлумачення права, в т. ч. конституційними судами. Праворозумінню як складному явищу властиві такі підходи до пізнання права: нормативний, генетичний, системний, соціологічний, функціональний, аксіологічний, психологічний тощо. Провідне місце серед них займає гуманістичне розуміння права як соціальної цінності й одного з найважливіших надбань цивілізації. Праворозуміння передбачає усвідомлення не тільки фактичної правової дійсності, а й правових моделей майбутнього. Прогностична спрямованість праворозуміння є основою реформування правової системи в Україні» [6, с. 48-49].

Таким чином, праворозуміння, це: а) усвідомлення правової дійсності та напрямів, шляхів і тенденцій її бажаного розвитку, яке б) є науковим (правові теорії та доктрини) та/або фаховим (конституційний суд) і в) тісно пов'язане з правовою культурою та правосвідомістю. Зупинимося коротко на названих складових.

Отже, зазначимо, що розглядати правову дійсність або реальність можна використовуючи різні методологічні підходи:

по-перше, правова реальність водночас об'єктивна і суб'єктивна. Її об'єктивність обумовлена тим, що людина від народження опиняється в ситуації існуючих правових норм, інституцій, відносин. Суб'єктивність, обумовлена тим, що власне людина, як суб'єкт права, впливає на зміст, застосування, розвиток норм та інституцій;

по-друге, правова дійсність є системним явищем, яке включає в себе цілий ряд підсистем, зокрема, інтелектуально-психологічну, нормативно-регулятивну, соціально-результативну та організаційно-діяльницьку [2, с.123-127]. Очевидно, що детальний розгляд, вивчення поняття, суті та структури правової дійсності є одним із завдань правової науки. В контексті питання, що розглядається нами, важливо звернути увагу на розуміння правової реальності як складного соціального феномену, який охоплює різні сфери соціального буття.

Праворозуміння тісно пов'язане з юриспруденцією як наукою про право. О. Лейст під вивченням права розуміє «систематичне і цілеспрямоване набуття і поповнення знань про право в процесі навчання і практичної діяльності професійних юристів, викладачів і наукових співробітників», тобто мова йде про зміст та розвиток професійного і доктринального рівня правосвідомості [3, с. 217]. Існує три рівні пізнання права кожен з яких по своєму впливає на формування праворозуміння.

Перший – практична юриспруденція, тобто знання діючого права та використання цих знань в процесі вирішення конкретних суспільних питань. Юридична діяльність потребує поєднання абстрактного і конкретного, виокремлення правового аспекту будь-якої проблеми, що розглядається, узагальнення та класифікації різноманітних юридично значущих явищ, подій, фактів.

Другий – розвиток права, процес ускладнення правової системи призводять до теоретичних узагальнень знань про право. Однак, поява теорії права стала можливою тільки тоді, коли право, як масштаб і норма свободи, поширилось на всіх людей, виникла загальна теорія права, яка базувалася на законодавстві та практичній юриспруденції.

Третій – найвищим рівнем пізнання права є філософія права, яка осмислює право як соціальний феномен, який є складовою частиною культури в контексті цивілізаційного розвитку, має в своїй основі ідеали та ціннісні орієнтації [3, с. 220-222]. Отже, всі три зазначені рівні пізнання права нерозривно пов'язані з праворозумінням.

Праворозуміння є базовою основою правосвідомості, як сукупності уявлень, які впливають на мотивацію поведінки та системи поглядів, яка є основою для законотворчого процесу, застосування та дотримання права [4, с. 108]. Правосвідомість зароджується, розвивається, функціонує та відтворюється в процесі соціальної діяльності та завдяки їй [4, с. 119]. Це обумовлює наявність двох рівнів правосвідомості. Перший витворюється в процесі предметно-практичної діяльності й охоплює всіх членів суспільства, другий – інтелектуальної діяльності і дотичний тільки до осіб професійно зайнятих у сфері духовного виробництва. Відповідно, цей рівень правосвідомості має визначальний вплив на формування правової культури як системи «правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу» [1, с. 393].

Тепер спробуємо окреслити поняття «правова думка». Правова думка – це результат інтелектуальної діяльності спрямованої на правову сферу суспільства, тобто це завжди об'єкт духовного світу. Правову думку складають правові погляди науковців у сфері права та інших наук, що вивчають у т. ч. правові аспекти буття суспільства (історія, політологія, соціологія, державне управління та ін.); депутатів парламенту та інших представницьких органів, як загальнодержавних, так і регіональних чи місцевих; політичних, громадських, культурних і релігійних діячів; юристів-практиків (суддів, прокурорів, адвокатів та ін.). Предметне поле правової думки є значно ширше, ніж теорії права і загалом юридичної науки. Вона охоплює історико-правові, теоретичні та галузеві юридичні науки, історію їх розвитку як процес формування цілісної, логічно вивіреної системи правових знань. Правова думка не обмежується тільки теоретичними знаннями про право, оскільки не менш важливою її складовою є практична правотворча діяльність, як процес осмислення нормативного врегулювання суспільних відносин та правозастосувальна діяльність. Таким чином, правова думка охоплює не тільки знання у формі доктрини, вчень, систем, але й погляди, які не мають чіткої науково-виваженої логіко-понятійної структури та систематичного характеру.

Підсумовуючи зазначимо, що праворозуміння, як осмислення правової дійсності, є складовою частиною правової думки. Актуалізація надбань правової думки, вивчення та переосмислення її здобутків на різних історичних етапах розвитку людства є основою формування такого праворозуміння, яке було б адекватним сучасному станові суспільства, що змінюється швидше ніж відбувається осмислення цих змін.

Список літератури:

1. *Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наукові концепції): [навч. посіб.] / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.*
2. *Иконникова Г. И. Философия права: [учебник] / Г. И. Иконникова, В. П. Ляшенко. – М.: Гардарики, 2007. – 304 с.*
3. *Лейст О. Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права / О. Э. Лейст. – М.: Зерцало, 2002. – 288 с.*
4. *Мамут Л. С. Правосознание / Л. С. Мамут // Общественное сознание и его формы / Предисл. и*

общ. ред. В. И. Толстых. – М.: Политиздат, 1986. – 367 с.

5. *Проблемы общей теории права и государства: [учебник для вузов] / [под общ. ред. В. С. Нерсесянца].* – М.: НОРМА, 2001. – 832 с.

6. *Шемшученко Ю. С.* Праворозуміння / Ю. С. Шемшученко // *Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.].* – К.: Укр. енцикл., 2003. – Т. 5: П-С. – С. 48-49.

Андрусак Т. Г. До питання про співвідношення праворозуміння та правової думки

У статті проаналізовано структуру праворозуміння, дано визначення поняття правова думка та вказано, що праворозуміння, як осмислення правової дійсності є складовою частиною правової думки.

Ключові слова: праворозуміння, правосвідомість, правова дійсність, правова думка.

Андрусак Т. Г. К вопросу о соотношении правопонимания и правовой мысли

В статье проанализировано структуру правопонимания, дано определение понятия правовая мысль и определено, что правопонимание как осмысление правовой действительности является составляющей правовой мысли.

Ключевые слова: правопонимание, правосознание, правовая действительность, правовая мысль.

Andrusyak T. To a question of the relationship of legal understanding and legal thought

In the article are analyzed the structure of legal understanding, given the definition of legal thought and determined that the legal comprehension as a legal interpretation of reality is a part of legal thought.

Key words: legal understanding, legal consciousness, the legal validity, legal thought.